

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

Былыкова М.М.

САБАК – ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫН СЫНОО АЯНТЧАСЫ

Былыкова М.М.

УРОК – ПЛОЩАДКА ДЛЯ ТЕСТИРОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ

М.М. Bylykova

LESSON – A PLATFORM FOR TESTING TECHNOLOGIES

УДК: 372.874/378.1.02

Соңку жылдарда Кыргызстан дүйнөгө ачылып жана өзүн ачып жатканга байланыштуубу, же прогресстин мыйзам ченемдүүлүгү өзү ушуга түртүбү, айтор, жарым кылымдай бирдей калыпта келген билим берүү системабызга дүйнөнүн ар кандай жагынан мурда билбеген окутуунун жаңы мазмуну, формасы, түрлөрү агылып кирүүдө. Биз болсо күргүштөп кирген түрдүү «технологиялардын» жана «инновациялардын» шамалына кабылуу менен айрымдарын өзүбүзгө алсак, айрымдарын «аш кыла албай» «какап» турабыз. Анын үстүнө советтик педагогика жана мектеп практикасы ким сабагына мурда тааныш эмес, жаңы бир нерселерди киргизе койсо, ошону новатор мугалим деп эсептеп, сый-ургалдын баарын ошого ыйгарып иймей өнөкөт таап алган экен. Ошонун инерциясы эгемендүү Кыргызстандын билим берүү тармагына мурдагыдан да күргүштөп, жаңы күч менен кирип атканына салтка айланган «Жыл мугалими» конкурсунда күбө болуп жүрөбүз. Бирок окутуунун жаңы формалары бизге канчалык аралашып жаткан менен анын тээ Батыштан эки-үч кылым мурда дүйнөгө тараган класс-сабак формасы орун-очогун башкаларга бошотпой келе жатат, демек, кылымдар сынаган ыкма дале көпкө барарын окумуштуу методисттер тан алып отурат. Бул макалада мына ушу өңүттөгү маселелер тууралуу сөз болот.

Негизги сөздөр: сабак, инновация, окутуу, окутуунун технологиялары, интеграция, ыкма, методдор.

Связано ли это с тем, что Кыргызстан в последние годы открывается и раскрывается миру, или закономерности прогресса сами подтолкнули его к этому, говорит о том, что в систему образования, которая существует уже почти полвека, вливаются новые содержание, формы, формы обучения, которых раньше не было в любой точке мира. Мы же, попадая под порывы всевозможных «технологий» и «инноваций», часть из них берем на себя, а часть не можем «переварить» и «заикаемся». К тому же советская педагогика и школьная практика считали учителя-новатора тем, кто привносил в урок что-то новое, ранее не знакомое. Мы являемся свидетелями того, как эта инерция с новой силой проникает в сферу образования суверенного Кыргызстана на традиционном конкурсе «Учитель года». Но ученые-методисты удивляются тому, насколько вливаются в нас новые формы обучения, не уступая место классно-урочной форме, которая зародилась в Западе два-три столетия назад, а значит, проверенный веками метод еще долго будет существовать. В этой статье речь пойдет об этих проблемах.

Ключевые слова: урок, инновации, обучение, технологии обучения, интеграция, методы.

Whether this is due to the fact that Kyrgyzstan in recent years opened and revealed to the world, or the patterns of progress themselves pushed him to do it, says that in the education system, which has existed for almost half a century, join new content, forms, forms of education, which did not exist anywhere in the world. We, however, fall under the gusts of all sorts of "technologies" and "innovations", some of them take on themselves, and some can not "digest" and "stutter". In addition, Soviet pedagogy and school practice considered the teacher-innovator to be the one who brought something new to the lesson, something previously unfamiliar. We are witnessing how this inertia penetrates with new force into the sphere of education of the sovereign Kyrgyzstan at the traditional competition "Teacher of the Year". But methodologists are surprised at how much new forms of learning are pouring into us, without giving way to the class-based form that originated in the West two or three centuries ago, which means that the method that has been tested for centuries will continue to exist for a long time. This article will focus on these issues.

Key words: lesson, innovation, learning, learning technologies, integration, methods.

Биз илимдин көптөгөн тармактарын камтыган предметтерди окутуп, өз сабактарыбыз менен ошол илимдер тууралуу мамлекеттик стандарттарда көрсөтүлгөн билимдердин минимумун бере алып жатабызбы?

Бул суроолор билим берүү тармагы менен байланышкан ар бир адамды ойго салууга тийиш...

Ш.А.Амонашвили:

«Жылмаят

Күлөт

Ойлойт

Абдан жылмаят

Баары эң жаакшы «Саламатсыңбы, Сабак!»

Сан кайдан төрөлүп, сен кай жерде жашайсың, Сабак?

Класс бөлмөсүндө?

Бирок сен ал жерде жалгыз боло албайсың да, сен менсиз күн көрө албайсың да! Мен сени ойлономун, пландаштырам, өткөрөм!

Мына көрдүңбү, сен менин башымда, жүрөгүмдө жа-шайсың»[1-б.], - деп жазат.

Дал ушул бизсиз күн көрө албаган, биздин башыбызда, жүрөгүбүздө жашаган сабак азыр кандай күндө калды да, кандай «инновациялар» менен «согушуп», «сүрүлүшүп», «түртүшүп» жатат?..

«Сабак, – деп жазат Санкт-Петербургдак профессор, педагогика илимдеринин доктору В.С. Безрукова, – бул дайыма күчтөрдүн чыңалуусу, уюмдашкандык, милдеттүүлүк жана жооп-туулук. Ал – ар дайым мугалимдин жана окуучунун мүмкүнчүлүктөрүн көрсөтүп туруучу жер».

Андан ары ал сабактын эң мыкты жактарын азырга чейин туура андай албай жаткандыгыбызды көрсөтүп, эң алды менен андай оң жактын бири – класс-сабак формасынын жогорку деңгээлде үнөмдүүлүгү экендигин белгилейт. Мисал катары алсак, сабакта 25-30 окуучуга бир гана мугалим жетиштүү болот; расписание түзүүгө, бүт мектептин ишин жөнгө салып кармоого ыңгайлуу; так убакыт бөлүнөт; пландоого жана көзөмөлдөөгө жакшы; окуу-тарбия иштеринин башка формалары, айталык, консультациялар, экзамендер, экскурсиялар, кала берсе класстан тышкары жумуштар менен жакшы айкалыштырылат; максатты ишке ашыруу үчүн минималдуу аянт, материалдык-техникалык жана усулдук камсыздоо гана керек болот. Азыркыдай билим берүүгө бюджеттен «артканын бөлүү» принциби ишке ашып жатканда мындай сабак системасын сактап туруу андан бетер зарыл дейт окумуштуу.

Профессор андан ары сабактын артыкчылыктары катары дагы төмөнкүлөрдү белгилейт:

- сабактын ийкемдүүлүгү, ар кандай кырдаалда эпке келиши;
- сабактын окутуунун башка формалары менен интеграцияланууга жөндөмдүүлүгү;
- сабактын логикалык бүткөрүлүшү;
- сабактын таанып билүү ишмердүүлүгүн башкаруу системасы экендиги жана анын тескери байланышта болушу;
- сабактын система түзүп туруу мүмкүнчүлүгү бар экендиги;
- сабактын тарбия берүүчүлүк жагы;
- сабактын окуучу үчүн да, мугалим үчүн да алардын ар тараптуу өсүүсүнө каражат жана стимул түзүп туруусу.

Ошол эле кезде В.С. Бузрукова сабактын азыркы тапта окуучулардын интеллектуалдык жана рухий өнүгүшүн артка тарта турган жактарын да белгилет. Алар:

- мезгилди жана аралыкты ашкере катуу регламентке салып койгондугу;

- жеке окуучу жана жамаат менен иштөөнүн фронталдык ыкмаларынын жетектөөчү багытка айланып кеткендиги;
- теорияда үйрөнүлүп жаткан материалдардын практика жана окуучулардын өзүнүн турмушу менен байланыштырууга ылайыксыздыраагы;
- окутуунун чыгармачылык жана өз алдынча ишмердүүлүк жумуштарында репродуктуу усулдардын басымдуулук кылып кетиши;
- тарбиялоого караганда окутууга артыкчылык берип ийүүчүлүк [2-б.].

Окутуунун класс-сабак формасы ар бир мезгилде жаңыланып, тазаланып келген менен анын башкы өзгөчөлүгү: бир мугалим бир нече окуучу байланышы; белгилүү убакытта башталышы жана бүтүшү; класс деп аталган бөлмөдө уюштурулушу ар дайым туруктуу жашап келатат, б.а. сабактын өзөгү турат да, анын карыган же чиреген бутак-шактары буталып, жаңылары улам кошулуп, ошонун эсебинен класс-сабак формасы башкаларга биринчиликти бербей турат. Эгерде класс-сабак формасын негиздеген улуу дидактик Ян Амос Коменский деп айтсак, анын бирдей курактагы балдарга бирдей мөөнөттө билим берүү керек деген башкы принциби сакталып келатканын айтсак, бул идея бара-бара өнүктүрүлүп отуруп, азыркы Кыргызстанда билим берүү стандартынын стратегиялуу принциби катары мыйзамдуу түрдө балдарды жашы боюнча класстарга бөлүү, ар бир класска тиешелүү предметтерди жана аларга тиешелүү сааттарды ыйгаруу, сабактарды расписание менен өтүү, окуу материалын окуучунун курак өзгөчөлүгүнө ылайыктап, ар бир класска бирдей берүү ж.б. көрүнүштөр сакталып келатат. Бирок мындай форма эскирди, туюкка барып такалдыгы деген ойлор да жок эмес.

«Агартуунун тарыхында жамаатташып окутуунун бир кыйла эзелки системасы класс-сабак системасы аталганы менен, анын башатын Я.А.Коменскийден баштаганыбыз менен айрым адабият-тарда [3, 326-бб.] Голландиянын Цволл деген жериндеги мектептин ректору Джон Сил деген кишинин ыкмасы да сабакка жакын турары айтылат. Ал балдарды класс сыяктуу топторго бөлүп алып, анан улам ал классын жогорулатып турган.

К.Д. Ушинский болсо сабактын төмөнкүдөй типтерин белгилеп, билим берүү системасына киргизген: өткөн материалдарды кайталаган аралаш сабак; жаңы материалды түшүндүрүү жана бышыктоо; экинчиси, алган билим, билгичтик, көндүмдөрдү кайталоо үчүн оозеки жана практикалык көнүгүүлөр сабагы; үчүнчүсү, жазуу көнүгүүлөрүнүн сабагы; төртүнчүсү, окуу жылынын аягындагы, же кандайдыр бир мезгил ичиндеги окуучулардын билимин баалоо сабактары [4,

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 2, 2021

244-б.]. Мына ушуларга карап класс-сабак системасы башынан эле улам өзгөрүп, тереңдеп отурган деп айтууга болот.

Дагы бир Санкт-Петербургдак №397 мектептин директору М.Адамский сабак-класс формасынын жаңыланууга, өзгөртүүгө тийиш жактары катары мына буларды көрсөтөт:

- жамаат менен иштеп жатканда жеке адамга мамиле артка сүрүлүп калууда;
- процесстин демократияланышы болбой калат;
- мугалимдин окуучулардын окуу ишине да, тарбиялык ишине да жардам берүү системасы иштелип чыкпаган;
- окуучулар мугалимдин бийлигинде айлап-жылдап болсо да мугалимдин күнүмдүк ишмердүүлүгүн көзөмөлдөп турууга мүмкүнчүлүк жок;
- эпизоддук текшерүү күтүлбөгөн көрсөткүчтөрдү берип коюшу да ыктымал, мындай көзөмөлдөө башкаларды адаштырат.

Анын оюнча азыркы жаңы билим берүү формалары – колледждер, гимназиялар, лицейлер программалары, же тышкы ритуалдары менен гана айырмаланат. Ритуал жаңы кезинде гана кызык болбосо, бара-бара көнүмүш болуп, а түгүл күлкү келтирерлик даражага жетет дейт. Ошон үчүн алардын түпкү маңызы окутуунун жалпы теориялары менен гармониялык жактан аралашышы керек [5, 14-б.].

Азыркы орус педагогикасында сабакты типтештирүү боюнча бирдиктүү пикир жок, алардын айрымдарын карап көрөлү:

Биринчи типтештирүү (В.А. Оницук):

- жаңы билимдерди өздөштүрүү сабагы;
- билгичтикти, көндүмдөрдү өздөштүрүү сабагы;
- билимдерди жалпылоо жана системалаштыруу сабагы;
- билимди, билгичтикти, көндүмдөрдү текшерүү, баалоо жана коррекциялоо сабагы;
- комбинирленген (бириктирилген, айкалыштырылган, ко-шоктоштурулган дейбизби) сабак (ага билимдерди комплекстүү колдонуу кирет) [6-б.].

Экинчи типтештирүү (Н.П. Гузик):

- теманы жалпы талдоо жана аны окуп-үйрөнүүнүн усулу;
- комбинирленген семинардык сабактар (мында окуу материалы менен жекече иштер аткарылат);
- билимди системалаштыруу жана жалпылоо сабактары (тематикалык зачеттор деп аталган нерселер);
- материалды предметтер аралык жалпылоо сабактары (тематикалык тапшырмаларды коргоо сабактары);
- практикум-сабактары [7-б.].

Үчүнчү типтештирүү (И.Я. Лернер, М.Н. Скаткин):

- жаңы окуу материалын ачып көрсөтүү жана өздөштүрүү (үйрөнүү) сабагы;
- билимдерди колдонуу жана билгичтиктерди, көндүмдөрдү калыптандыруу сабагы;
- билимдерди, билгичтиктерди чыгармачылык менен колдонуучу проблемалык сабак;
- кайталоолорду жалпылоо жана билимдерди, билгичтиктерди системалаштыруу сабагы;
- ар түрдүү элементтерди айкалыштырган сабактар.

Төртүнчү типтештирүү (В.С. Безрукова):

- мурда өздөштүрүлгөн билимдерди актуалдаштыруу сабактары;
- жаңы билимдерди, билгичтиктерди, көндүмдөрдү калыптандыруу сабактары;
- комбинирленген сабактар [8-б.].

Булардан башка да бир топ бөлүштүрүүлөр бар, бирок негизгиси мына ушулардын айланасынан чыгат. Сабактын ушундай типтери анын жүрүшүнүн курамын, формасын аныктайт. Соңку кездерде окутуу ишин уюштуруунун жаңы формалары мектеп практикасына киргизиле баштады, мисалы, сабак-семинар, сабак-зачет, практикум, консультация, дискуссия-сабак, билимдерди коомдук кароого салуу. Ошондой эле аябай модалуу болуп кеткен стандарттуу эмес сабактардын да толгон-токой түрлөрү пайда болду. Аларды Тверь облустук билим берүү департаментинин начальниги, педагогика илимдеринин доктору, профессор Е.М.Муравьев төмөнкүдөй жиктештирет:

- мелдеш-сабактар жана оюндар (эстафета, дуэль, ролдоштурган жана ишкер оюндар, КВН, турнир, конкурс);
- коомдук практикада кеңири колдонулган методдорго негизделген сабактар («мээ чабуулу», дилмаек, сукбат – интервью, шырбаян – репортаж ж.б.);
- пикирлешүүнүн жалпыга маалымдоочу формаларын элес-теткен сабактар (пресс-конференция, аукцион, регламенттелген дискуссия, панорама, телекөрсөтүү, «жандуу газета» ж.б.);
- кыялданууга (фантазияга) басым жасалган сабактар (сабак-жомок, сабак-сюрприз ж.б.);
- мекемелердин ишмердүүлүгүн тууроого (чагылдырууга) негизделген сабактар (сот, тергөө, патент бюросу, окумуштуулар кеңеши ж.б.);
- интеграциялашкан сабактар;
- окутуунун класстан тышкаркы формаларын пайдаланган сабактар (КВН, «Керемет талаа» («Поле чудес»), «Посиделки», «Счастливый случай», «Умники и умницы» ж.б.);
- өз ара окуп-үйрөнүү сабактары;

- зачет-сабактары ж.б. [9, 129-б.].

Ал эми В.С. Безрукова сабактын төмөнкүдөй түрлөрүн белгилейт: арт-сабак; саякат-сабак; дарс-сабак; кино-сабак; оюн-сабак; сукбат-сабак; сабак-диспут; сабак-өз алдынча иштөө ж.б.

Муну үчүн сабагын сабак учурунда эле бүтүрбөй бир сабагын өмүр бою ойлонуп жүргөн мугалимдер бизге жетишпей жаткансыйт. Кайрадан Ш.А. Амонашвилини окуп көрөлү: «Сабак, сен коңгуроодон коңгуроого чейин эле жашайм деп ойлобо... сен балким эч качан бүтпөйсүң, себеби биз коңгуроодон соң сени менен кайрадан тез эле кездешиш үчүн таштап кетебиз. Сен бизди үйүбүзгө тынсыздандырган ойлор менен узатасың». А биздин мугалимдердин бир тобу сабактан чыгып, кайра сабакты эмес, базарга барууну, тамаркасын кароону, малын багууну, балдарына кийим сатып берүүнү, кыскасы, оокат-тиричилигин көбүрөөк ойлонот, анткени анын тапканы-ташыганы, материалдык абалы бир гана сабак менен ойлонуп жүрүүгө шарт түзүп бере албайт. Бирок ал башка маселе.

Бул жердеги айта турганыбыз – сабактын сценарийи, режиссурасы, актерлук чеберчилиги – бүт баарысы мугалимдин колуна чыгат, бирок окуучулар мында пассивдүү көрүүчүлөр же мугалимдин оюнуна кол чаап отуруучулар гана эмес, алар сценарист, сорежиссер, соактер жана көрүүчүлөр. Дагы алар театр-роуд сындылар. «Ар кандай сабактын жаралышы анын акыр-түпкү максатын – мугалим эмнеге жеткиси келгенин туура, так аныктап алганга жетишүүдөн башталат; анан анын каражаты – максат-ниетке жетүү үчүн мугалимге эмне жардам берет деген нерсени аныктоо керек болот, ошондон кийин гана ыкмалары, жолдору – максатты ишке ашыруу үчүн мугалим канттип аракеттенүү керектиги аныкталат». Ушундай бирдиктүү аракет, бирин бири улоочулук, толуктоочулук болбосо анда сабактагы театр оюну бузулат. Аны үчүн ар бир жолу мугалим чыгармачылык сабак өтүүгө умтулуу зарыл болот. «Чыгармачылык сабак – мугалимдин бүтүндөй окутуу системасы ар кайсыл жагынан чагылышып турган көп кырдуу кристалл. Сабактын планына окуу программасынын структуралык элементтери: мааниси, максаты, милдети, фундаменталуу билим берүү объектилери жана проблемалары, окуучулардын ишмердүүлүгүнүн түрлөрү, болжолдонгон жыйынтыктар, рефлексиянын формалары жана натыйжаларды баалоо сыяктуу нерселер кирет» [10, 81-б.].

Ушулардан көрүнүп турган нерсе: сабак - көп нерселер менен байланышкан чыгармачылык изденүү жана табылгага, же болбосо кайра кайрылгыс алтын убакытты жоготууга алып келген татаал механизм. А ошол механизмди кыймылга келтирип турган күч – мугалим.

Мугалим – бирөөлөрдүн сабагына кирүү жана бирөөлөрдү сабагына киргизүү менен гана мугалим. Кээ бир мындай сабакка талдоолор жаш мугалимдер үчүн университеттерден уккан дарстарга караганда, педагогика боюнча окуулуктарга караганда да кыйла майнаптуу жана таасирдүү болорун практикадан көрүп жүрөбүз. Бир дагы ыкма мугалимди чыгармачылык жактан өстүрүүдө сабакка профессионалдык жана туура багыт берүүчүлүк анализине жетпейт.

Орусиянын Орлов облусунун мектептер аралык окуу комбинатынын директору В.Я. Меньшиков сабакка комплекстүү анализ берүүнүн мазмуну ар түрдүү болушу мүмкүн экендигин айтып, бирок анын салттуу багыты катары төмөндөгүлөрдү белгилейт:

1. *Мугалимдин милдетин аткаруусу боюнча анализ:*

- мугалимдин сабагынын мазмунунда жана методикасында окутуунун принциптери канчалык эске алынган жана чагылдырылган;
- сабактын дидактикалык жана тарбиялык вазирпасы канчалык деңгээлде
- ишке ашырылган;
- сабактын ар кандай этаптарында окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгү канчалык даражада активдешип турган;
- окуучулардын окуу жумушуна жоопкерчиликтүү мамилеси канчалык даражада стимулдаштырылган;
- билим, билгичтик, көндүм канчалык туура, так бааланды;
- теория менен практиканын байланышы кандайча ишке ашырылды;
- окутуунун методдору менен мазмунунун айкалышы туурабы;
- сабакта техникалык каражаттар колдонулду;
- окуучулардын курак жана жеке өзгөчөлүгүн, мүмкүнчүлүгүн, жөндөмдүүлүгүн эске алуу боюнча мугалим туура боло алдыбы.

2. *Сабактын тарбиялык таасиринин анализи:*

- класстын, шаардын, өлкөнүн турмушундагы окуялар, социалдык көрүнүштөр тууралуу ой жүгүртүү жана баалоо боюнча окуучулар канчалык деңгээлде билим менен куралдана алды;
- сабак окуучуларды тарбиялоо (эстетикалык, акыл-эс, эмгек, дене тарбия) багытында жана адистик тандоо үчүн канчалык даражада кызмат кылды;
- окуучулардын бири-бири менен мамилеси, мугалим окуучу жана окуучу мугалим мамилеси кандай болду.

3. *Мугалимдин ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрү жана педагогикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн анализи.* Мугалимдин жөндөмү-шыгы, инсандык өзгөчөлүктөрү, ишмердүүлүгү кандайча пайда болгондугу.

- педагогикалык этикасы;
- сырткы көрүнүшү;
- классты «көрө» билүүсү, окуучулардын эмгегин активдештирүү жана мотивдештирүүсү;
- окуучулардын типтүү кемчилдиктерин аныктай билүүсү жана алардан четтөөгө болгон аракети;
- өз эмгегинин жыйынтыгын жана окуучулардын эмгегинин натыйжасын баалай билиши;
- сабактын жүрүшүн ыкчам жөнгө салып турушу.

4. Сабактагы окуучулардын ишмердүүлүгүнүн анализи.

- мугалим тарабынан мурдагы жана азыркы сабактардын тарбиялык жана
- билим берүүчүлүк жактарынын эсепке алынышы;
- сабакта окуучулардын жумуш аткаруу жөндөмү (ой-жүгүртүү ыктары, өз алдынча иштей билиши, жолдошторуна жардам берүү жөндөмдүүлүгү, кызыгууларынын туруктуулугу);
- окуучулардын сөз байлыктары;
- окуучулардын теорияда алгандарын практикада колдоно билүүсү.

Мына ушул усул майнаптуу болсо, балага мугалим тарабынан берилип жаткан билим ошончолук жугумдуу жана натыйжалуу болору бышык. Жалпысынан алганда окутуу методун төмөндөгүдөй бөлүктөрдөн турат деп эсептөөгө болот:

- окутуунун максатын талдоо;
- тиешелүү окутуу ишмердүүлүгүн жүргүзүү;
- окуу ишмердүүлүгүн жүргүзүлүшү;
- окутуунун жыйынтыгы.

Окутуу методун түзүлүшү боюнча экиге ажыратууга болот: а) методдун объективдүү бөлүгү; б) методдун субъективдүү бөлүгү.

Методдун объективдүү бөлүгү жалпы окутуу процессинде орун алуучу, өзгөрбөөчү бөлүк. Ал эми анын субъективдүү бөлүгү ар бир педагогдун жана окуучулардын жекече өзгөчөлүгү менен мүнөздөлөт жана ал бөлүгү өзгөрүүгө учурап турат.

Демек, окутуунун методу – окутуучунун окутуу ишмердүүлүгүн жана окуучулардын жаңы материалды кабыл алуу максатында, коюлган дидактикалык маселелерди чечүү үчүн окуу-таануу ишмердүүлүгүн уюштуруу ыкмасы» [11, 103-б.].

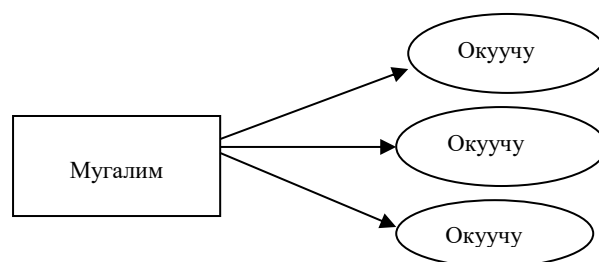
Метод «коюлган максатка ылайык келүүчү натыйжага жетишүүнү камсыз кылуучу адамдын аңсезимдүү, белгилүү ырааттыкта аткарган иш-аракеттеринин системасы» болуп, ал: а) максаттын коюлушун; б) адамдын ишмердүүлүгүн (аракеттеринин системасын); в) зарыл болгон (интеллектуалдык, практикалык, предметтик) каражаттарды; г) объекттин өзгөрүү процессин (объекттин максатка багытталган кыймылынын механизми); д) максатка жетүүнү камтыйт» (Исак Бекбоев). Ал эми М.Н. Скаткин жана

И.Я. Лернер окутуунун методдору жана анын белгилери тууралуу мындай мүнөздөмөсүн айтат: метод «...билимдин мазмунун өздөш-түрүүнү камсыздоочу мугалим менен окуучунун бири-бирине байланышкан иш-аракеттеринин ырааттуулугу. Окутуу методу үч белгиси менен мүнөздөлөт: окутуунун максатын аныктайт; өздөштүрүүнүн жолун көрсөтөт; ошол өздөштүрүүнүн жолунун өз ара мамилелеринин мүнөзүн белгилейт».

Ар кандай иштин, анын ичинде билим берүү үчүн окутуу ишинин да ийгилиги – туура, ылайыктуу методду табуу менен байланышат, андыктан да дидактикада окутуу методдору башкы түшүнүктөрдүн бири болуп саналат жана метод тууралуу теория ар дайым жаңыланып, мезгилге жана талапка ылайык кыймылда жүрүп отурду.

Педагогиканын тарыхында окутуудагы методдорду классификациялоо тууралуу эмгектер өтө көп, ошолордун бири азыркы дидактикада алардын сабакта колдонулушун жалпылап, үч топко – пассивдүү, активдүү, интерактивдүү топторго бөлүштүрүп карайт.

Пассивдүү методдо мугалим сабак процессинин негизги башкаруучусу, башкы кыймылдаткыч күчү катары көрүнөт да, окуучулар анын иш-аракетин байкоочу, сөзүн тыңдоочу катары гана отурат. Мында көбүнчө лекция, суроо-жооп, текшерүү иштерин жазуу, тесттин суроолоруна жооп берүү, мугалимдин айтканын кайталоо сыяктуу ыкмалар колдонулат. Бул жол менен дале тажырыйбалуу мугалимдер көздөгөн максатына жетет. Өзгөчө жогорку окуу жайларынын окутуучулары менен студенттеринин ишмердүүлүгү ушундай пассивдүү методдор менен жүрөт.

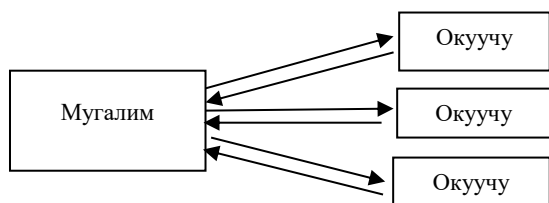

1-схема (пассивдүү метод).

Активдүү методдо мугалим менен окуучунун сабак процессиндеги алака-катышында окуучулар жандана баштайт, алар тыңдоочу, байкоочу позициядан таасир этүүчү, аракеттенүүчү абалга өтөт. Эгерде пассивдүү методдо мугалим башкы орунда болуп, сабактын жетектөөчү фигурасы ошол киши катары көрүнсө, активдүү методдо мугалим менен окуучу бирдей аракет кылып, тең салмактуулукта турушат. Мурдагы автократтык стилге караганда бул жолу

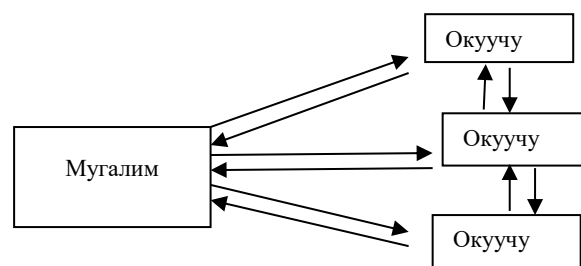
ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 2, 2021

демократтык стиль авансценага чыгат да, окуучулар пассивдүү байкоочудан сабакка активдүү аралашуучуга айланат.

2-схема (активдүү метод).

Интерактивдүү метод болсо активдүү методдун дагы өркүн-дөгөн формасы. Бул өзү интерактивдүү («Inter» – өз ара, биримдикте, «act» – аракеттенүү деген маанилерде) – «биргилешип аракет кылуу» дегенди түшүндүрөт, б.а., мугалим менен окуучу бири-бири менен биригип, бирдей аракет кылып, максатка жетүү жолун издешет. Бул деген мугалим менен окуучунун биримдигин гана түшүндүрбөйт, мында окуучулар да бири-бири менен чыгармачылык тыгыз байланышта аракеттенишет. Мында мугалим пассивдүү байкоочунун ролун гана аткарып калбайт, ал ар бир кыймыл-аракетте өзүнүн интеллектуалдык деңгээлин көрсөтүү менен бүтүндөй сабактын багытын нукка салып, интерактивдүү көнүгүүлөрдү жана тапшырмаларды берип, сабакты пландаштырып, айрым учурда күтүлбөгөн экспромт менен классты жаңы кырдаалга алып келет. Мында бүтүндөй класс жандуу аракетте, кыймылда, чыгармачылык изденүүдө болот.

3-схема (интерактивдүү метод).

Биз мына ушулардын ичинен кыргыз адабиятын окутуунун салттуу эмес жана интерактивдүү методдору (стратегиясы деп да айтылат, технологиялары деп да айтылат), стандарттуу эмес сабактар тууралуу кеп кылууну ылайык көрүп жатабыз, анткени алар биринчиден, илимий термин катары кыргыз педагогикасына соңку жылдарда эле кошулуп жатса, экинчиден, мектеп мугалимдери мындай ыкмалар менен практикада сабактарын жүргүзүп келе жатса да, алар кеңири жалпылоолорго ээ боло элек, үчүнчүдөн, бул көрүнүштүн, мисалы, интерактивдүү методдордун чоо-жайын ачкан эмгектер Советбек Байгазиевдин, Жеңишбек Чымановдун, Болот Оторбаевдин китептерин эске албаганда дээрлик жокко эсе. Интерактивдүү методдор тууралуу Жеңишбек Чыманов окутуунун инновациялык-интерактивдүү ык-жолдору деп айтып, салттуу методдор менен интерактивдүү методдордун ортосунда кадимкидей кармаш жүрүп, тигил же бул методдор жактоочулардын топтору түзүлүп калгандыгын белгилеп, салттуу жана интерактивдүү методдорду колдонуунун мазмунундагы өзгөчөлүктөрдү төмөнкүдөй таблица түрүндө белгилейт:

Салттуу методдор	Интерактивдүү методдор
Окутуунун максаты: Мугалим билим берүүгө тийиш. Сабактын мүнөздөмөлөрү: - Бөлүнгөн убакыттын көпчүлүгүндө мугалим гана сүйлөйт, активдүү; - Окуучулар тынч отурушуп, мугалимге карап, анын сөзүн угушат, пассивдүү; - Даяр билимдердин жыйындысын берүү (түшүндүрүү) басымдуу; - Пикир алышуу бир беткей (бир тараптуу); - Окуучулардын турмуштук тажрыйбасы, жеке пикири мааниге ээ эмес; - Окутуунун үстөмдүк кылган формасы – түшүндүрүү [14].; - Мугалим гана сүйлөйт: түшүндүрөт, жалпылаштырат, бышыктайт, жайынтыктайт ж.б.; - Мугалим айрым окуучулар менен гана иштейт; - Окуучунун иш-аракетин индивидуалдуу баалоо, баа коюу өзгөчө мааниге ээ эмес;	Окутуунун максаты: Окуучу билгичтиктерге жана баалуулуктарга ээ болууга тийиш. Сабактын мүнөздөмөлөрү: - Бөлүнгөн убакыттын көпчүлүгүндө окуучулар сүйлөшөт, талкуулайт, активдүү; - Окуучулар жандуу, кыймылдуу, көп сүйлөшөт, талашып-тартышат, тыянак чыгарат; - Окуучулар баалуулуктарга ээ болушат; - Окуучулардын өз ара жана мугалим менен карым-катнашы күчүү; - Окуучулардын турмуштук тажрыйбасы, жеке пикири өзгөчө мааниге ээ; - Окутуунун үстөмдүк кылган формасы – окуучулар суроого жооп издеши; - Мугалим дискуссия уюштурат, жардам берет, байкап турат; - Окуучулар коллективдүү же топ-топ болуп иштешет; - Баа окуучулардын ээ болгон баалуулуктарына, коллективдүү иш-аракеттеринин натыйжасына карап коюлат;

Сабакта аткарылуучу негизги иш-чаралар: үй тапшырмасын текшерүү, суроо; жаңы материалды түшүндүрүү; үйгө тапшырма берүү.

Сабакта аткарылуучу негизги иш-чаралар: окуучулардын түшүнүүсүнө оор болгон теориялык маселелер талкууланат; мугалим тапшырмаларды аткарууну уюштурат, окуучулардын таанып билүү ишмердигин активдештерүүгө түрткү берет; окуучулардын өз пикирине таянуу менен тыянак чыгаруусуна шарт түзүлөт.

Тилчи-методист андан ары окутуунун методдорун салттуу жана интерактивдүү деп бөлүштүрүү белгилүү деңгээлде шарттуулукка [14] ээ экендигин, кандай гана метод болбосун, ал мугалимдин жан дүйнөсүнө, мүмкүнчүлүгүнө төп келип, анын элегинен өтүп, чыгармачылыгы, кыялы менен айкашып, окуучулардын суроо-талаптарына, жан дүйнөсүнө, кызыгууларына жана муктаждыктарына шайкеш келгенде гана ал жандуулукка, майнаптуулукка, эмоционалдуулукка ээ болуп, максатка жетүүнүн ишенимдүү куралына айланарын белгилейт.

Бул жерден биз салттуу методдор менен салттуу эмес жана интерактивдүү методдорду бири-бирине каршы коюудан этият болушубуз керек, кээ бир мугалимдер салттуу ыкмалар менен эле жазуучунун адабий-көркөм дүйнөсүн эң сонун ачып берип, балдардын талант-ышкысын ойгото алса, кээ бир мугалимдер интерактивдүү сабактары менен дале чачылып, төгүлүп, бузулуп, сабактар койгон максатына жете албай калышы мүмкүн. Демек, метод мугалимдин жеке ишмердүүлүгүнө, түшүндүрүлө турган сабактын мүнөзүнө, класстын деңгээлине, окуу материалынын мазмунуна, класстагы атмосферага, окуучу-мугалим мамилесинин ыргагына ж.б. көп факторлорго байланыштуу тандалып алынуучу нерсе.

Мындай ыкмалар ошол мугалимдин кийинки сабактарында да улантыла берет, бара-бара бул мугалим окуучулар үчүн жансыз сөлөкөткө айланат да, адабият сабагы чыгарманын мазмунун билүү, ал чыгарманын каармандарынын аттарын жаттоо сабагына гана айланып, окулуп жаткан жазуучу байкуш бир талапкер-жазмакердин деңгээлине түшүп калат. Ушундайлардан улам жаңычыл (инновациялык) сабактар

зарыл, аны үчүн окутууда салттуу эмес жана интерактивдүү методика керек дейбиз. Булар сабактын кызыктуулугун арттыруучу, балдар менен мугалимдин чыгармачылык байланышын тереңдетүүчү жол [14].

Адабияттар:

1. Кыдыралиев К.К., Ажибаева А.Ж. Сабак аркылуу берилип жаткан билим – бул жемиш. / Известия вузов Кыргызстана, 2019. №5. С.148-151.
2. Мадмуратова З.Г. Жаңы технологияларды учурдун талабына ылайык сабактарда колдонуунун жолдору. / Известия вузов Кыргызстана, 2019. №. 10. С.116-123.
3. Амонашвили Ш.А. Единство цели: Пособие для учителя - М.: Просвещение, 1987. сайттан алынды: <http://www.Ivano vo.ac.ru/distant/lesson>
4. Безрукова В.С. Достоинства и недостатки современного урока // Директор школы, 2004, №1, 23-29-б.
5. Оконь В. Введение в общую дидактику. - М.: 1990. - 326-б.
6. Харламов И. Ф. Педагогика. - М.: 1990. - 244-б.
7. Адамский М. Большая дидактика и 1000 мелочей // Управление школой, 2004, №6, 14-б.
8. Онищук В.А. Урок в современной школе. - М.: 1981
9. Гузик Н.П. Учить учиться. - М.: 1981
10. Безрукова В.С. Все о современном уроке в школе: проблемы и решения: Библиотека журнала «Директор школы». - М.: 2004
11. Муравьев Е.М. Первые уроки начинающего учителя // Завуч, 2004, №5, 129-б.
12. Хуторской А.В. Развитие одаренности школьников: Методика продуктивного обучения: Пособие для учителя. - М.: Владос, 2000. – 81 с.
13. Мамбетакунов Э., Сияев Т. Педагогиканын негиздери. – Б., 2002. – 103-б.
14. Сураналиева К.К. Кыргыз орто мектептеринде Т.Сатылгановдун өмүрү, чыгармачылыгын окутуунун интерактивдүү негиздери. – Б.: 2013.